

De Heraut

van de

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1891 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 26 November 1905. No. 1456.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnements- en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag vóór namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f. 1.20, voor het Buitenland per jaar f. 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnements- en Advertentieën worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertentieprijs: van 1 tot 6 regels f. 1.20, voor elke regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. 12 Ct. p. regel.

Van de tien geboden.

LXXX.

HET VIJFDE GEBOD.

VIII.

Elkander onderdanig zijnde in de vrees Gods. Efese 5:21

Wij zagen in ons vorig artikel, dat bij het aan een taak samenwerken der menschen, in de verschillende betrekkingen van den drielei kring of stand van het maatschappelijk leven, het gezag de individuele willen als tot een wil moet maken en houden.

Thans hebben wij in dit en het volgend artikel na te gaan hoe het sociaal gezag, zoo naar die kringen of standen zelf, als naar die verschillende relaties of betrekkingen in die kringen of standen, zich weer nader verbijzonderd, m. a. w. een eigenaardig karakter aanneemt, en alzoo door hen, die er mee zijn bekleed, ook op onderscheidene wijze moet uitgeoefend.

Hoe, om iets te noemen en daardoor wat wij hier bedoelen te verduidelijken, de plicht om gezag uit te oefenen op een andere wijze moet vervuld in den stand, die tot taak heeft te voorzien in de stoffelijke behoeften der maatschappij, dan in den stand welke voorziet in hare geestelijke behoeften, en in dezen weer anders dan in dien stand welke taak het is de maatschappij te bewaken voor de gevaren, die haar bedreigen van de zijde der natuur of der menschen. Maar, en dit nu bedoelen wij in de tweede plaats, geldt de veelvormigheid van het maatschappelijk leven op steeds rijker verbijzondering, steeds fijner verscheidenheid of, wilt ge het vreesde woord, differentieering wijst, zoo ook de vervulling van den zedelijken plicht om in dat leven gezag te oefenen.

Immers ook in de verschillende relaties of betrekkingen van een zelfden maatschappelijk stand, binnen een zelfden socialen kring, is in de wijze waarop het gezag moet uitgeoefend, nog weer verschil. Anders tocht moet dit geschieden door den patroon over zijn arbeider, dan door den koopman over zijn bedienden; anders door den schoolmeester over zijn schoolkinderen, dan door een predikant over zijn catechisanten; en weer anders door een brandspuiter over zijn spuitgasten, dan door een boschwachter over zijn helpers.

Dan, zal het sociaal of maatschappelijk gezag het doel, waartoe het aan den eenen mensch over den anderen is verleend, bereiken, zoo moet, gelijk bij alle gezagsverhouding onder de menschen, ook aan dit gezag bij hen, die er onder gesteld zijn, beantwoorden, wat de Schrift noemt de onderdanigheid.

Het is van deze onderdanigheid dat ook gesproken wordt in het Schriftwoord uit Efese 5:21 dat wij boven dit en het vorige artikel plaatsten: *Elkander onderdanig zijnde in de vrees Gods.*

Gelijk wij zoo dadelijk zullen zien, spreekt de Apostel hier bepaald van de christelijke onderdanigheid, en wij nu ook het gezag waarover wij in deze artikelen over het vijfde gebod spreken, bepaald het christelijk gezag of nauwkeuriger nog de christelijke gezagsverhouding is, zullen wij, alvorens de gezagsverhouding op sociaal of maatschappelijk gebied in haar verbijzonderingen na te gaan, de christelijke onderdanigheid, die aan het christelijk gezag in het maatschappelijk leven beantwoorden moet, in haar algemeenheid tekenen.

Bezen wij daartoe het woord van den heiligen Apostel uit den brief aan Efese wat nader.

Zooals reeds bij een vluchtig blik op de woorden blijkt, hangt het: „elkander onderdanig zijnde in de vrees Gods” of volgens een andere lezing, „in de vrees van Christus” nauw samen met het voorafgaande. Zien wij wat nauwkeuriger, dan blijkt, dat wij in deze woorden te doen hebben met een derde bijzondere vermaning, welke de Apostel uit het algemeene vermaan van vs. 11: „En wordt niet dronken in wijn, waarin overdaad is, maar wordt vervuld met den Geest” — afleidt.

Dit vol of verzadigd worden in den geest met den Geest, als tegenstelling van het vol of zat worden in het lichaam met wijn, moet zich openbaren, dus vermaant de Apostel dan allereerst, zoo in het gezellig verkeer door het gebruik van het religieuze lied, als in de eenzaamheid door het stil in zijn hart den Heere in heilige melodien lofszangen en psalmodieën.

„Sprekende onder elkander met psalmen, — de bekende Oud-Testamentische — en

lofszangen, — hymnen op Christus of Jezuslieders — en geestelijke liederen — oden of zangen waarin de gewaarwordingen van het geestelijk leven zich uiteten — zingende en psalmende den Heere in uw hart.” (vs. 19). En bij dit gemeenzaam en eenzaam bidden moet dan, zoo vermaant de Apostel verder, het vervuld zijn met den Geest zich openbaren in het danken, het altijd en onder alles, dus ook onder leed en tegenspoed, dankbaar de liefdevolle hand van zijn God erkennen; iets wat slechts mogelijk is voor wie God kent als zijn Vader in Christus.

„Dankende allen tijd over alle dingen God en den Vader, in den naam van onzen Heere Jezus Christus.” (vs. 20).

En bij deze gezindheid van bidden en danken in onze verhouding tot God, moet nu, zoo vermaant de Apostel eindelijk en in de derde plaats, het vervuld zijn met den Geest zich ook openbaren in de verhouding tot de menschen met wie wij samenleven, als onderdanigheid.

„Elkander onderdanig zijnde in de vrees Gods”, of „in de vrees van Christus.” (vs. 21).

Elkander onderdanig zijnde want wij de orde of de schikking waardoor, in het samenleven der menschen, dezen onder en genen boven anderen gesteld zijn, — b.v. het kind onder zijn moeder, maar de man boven zijn vrouw; de knecht onder zijn heer, maar de heer onder zijn Overheid — een ordinantie of beschikking Gods is, moet ieder, tevreden op de plaats waar God hem gezet heeft, in ondergeschiktheid aan die boven hem gesteld zijn, arbeiden aan de taak waartoe God hem geroepen heeft.

Dan, is dit het algemeene menschelijke, het specifiek christelijke nu, dat wat deze sociale onderdanigheid tot een christelijke maakt, haar tint en kleur geeft, ligt in de omstandigheid dat zij openbaring moet wezen van het vervuld zijn met den Geest, en in de woorden, die Paulus aan het „elkander onderdanig zijnde” toevoegt: *in de vrees van Christus.*

Deze „vrees van Christus” is niet anders dan het ontzag, de heilige eerbied en de eerbiedige liefde van den christen voor Christus zijn Heere en zijn Hoofd. Het is de teedere, conscientieus schroom van den christelijken deemoed om Hem te misshagen, ook in het samenleven met onze medemenschen.

Het is in deze christelijke gezindheid, dat wij „elkander onderdanig” moeten zijn.

De Apostel leidt uit dezen algemeenen plicht tot christelijke onderdanigheid dan de bijzondere plichten af, die de vrouw jegens haar man, de kinderen jegens hun ouders, de huisslaven jegens hun heeren hebben. (Efese 5:22-6:9).

Alzoo de gezagsverhouding in het gezin, zooals wij die in onze vorige artikelen leerden kennen.

Dan, evenzeer als in dezen algemeenen plicht tot christelijke onderdanigheid de bijzondere plicht ligt van hen, die in het gezin onder anderen gesteld zijn, zoo liggen daar ook in de plichten van hen, die in de verschillende kringen en betrekkingen der maatschappij onder anderen gesteld zijn.

En zoo hebben wij dan, door in het voorafgaande de christelijke onderdanigheid in haar algemeenheid te tekenen, ons den weg gebaand om bij de bespreking van de onderscheidene wijzen, waarop in de verschillende maatschappelijke kringen met hun relaties naar christelijke beginselen het gezag moet geöfend, tevens de onderdanigheid die daaraan, naar diezelfde beginselen, beantwoorden moet, in het licht te stellen.

Vangen wij onze bespreking over de verhouding van gezag en onderdanigheid aan met dien kring of stand der maatschappij welken we in ons vorig artikel leerden kennen als den stand wiens taak het is te voorzien in de stoffelijke of materiële behoeften der maatschappij, en die daarom dan ook, het woord natuurlijk genomen in den ruimsten zin, kan aangeduid als de stand die zich zelf en de anderen voedt.

Hebben wij in ons vorig artikel gezien hoe, ook bij de voorziening in de materiële behoeften, uit het gemeenschapsgedrag en den draag tot samenwerking en verdeling van arbeid de landbouw en veeteelt, de nijverheid of industrie, de handel en de scheepvaart en het verkeer over land opkomen, — het is tot deze taak, voorziening in de materiële behoeften, dat men samenwerkt op den akker en in de schuur, op het weiland en in den stal, op de werkplaats en in de fabriek, op het kantoor en de markt, in magazijn en winkel, op schepen en booten, bij tram- en spoorverkeer.

Om nu bij dit samenwerken in verschil-

lende relaties de individuele willen tot één wil te maken en te houden, is enerzijds noodig het gezag van, zooals wij hem met den algemeenen naam allen noemen, den heer; en anderzijds de onderdanigheid van, zooals wij hem met den even algemeenen, maar, vooral in onzen tijd, minder geliefden naam zullen noemen, den knecht.

Het is bij den arbeid ter voorziening in de stoffelijke behoeften der maatschappij de heer, die heeft te gebieden, te zeggen hoe het daarbij moet toegaan en de knecht, die in onderdanigheid daarbij heeft te gehoorzamen; de heer, die de bevoegdheid heeft zijn wil op te leggen, en de knecht, die den plicht heeft dien wil uit te voeren.

Is deze verhouding van heer en knecht blijvend, zoodat er altijd en overal heeren en knechten zullen zijn, in deze verhouding zelf, gedurende de eeuwen, wijziging, wil men ontwikkeling of evolutie, waar te nemen.

Deze wijziging nu hangt in de eerste plaats samen met de wijziging in de waardeering van den arbeid bepaaldelijk van het handwerk. Met name onder de Grieken, maar ook bij andere volkeren der oudheid, ja, tot lang in de middeleeuwen, was er voor het handwerk, voor het ambacht een zeer geringe waardeering, zoodat geen verachting. De Grieken gebruikten voor „handwerk” het woord *banousia*, een woord dat oorspronkelijk zou beteekenen: arbeid, die men, bij het haardvuur zittend, verricht. Later kreeg *banousia* de ruimere betekenis van alle werktuigelijke of mechanische verrichting, iets wat dan in betekenis gelijk stond met geesteloos. De geringe schatting daarvoor ging zoover, dat zij, die een handwerk beoefenden reeds daarom onder het vooroordeel lagen menschen te zijn van een lagere en min-eedele gezindheid en men bij de Grieken zulk een gezindheid dan ook als een „*banousische*” aanduidde.

Wijl nu deze verachting voor het handwerk in meerdere of mindere mate overging op schier allen arbeid ter voorziening in de materiële behoeften, achte in de meeste gevallen, de vrije man dezen arbeid zelf te verrichten beneden zijn waardigheid, en voor zoover hij er zich mee inliet en er dan de leiding bij had, liet hij het werk, al ontrak ook de vrije dienstbetrekking niet geheel, gewoonlijk verrichten door zijn slaaf.

De verhouding van heer en knecht was, althans op de meeste gebieden van materiële arbeid, alzoo die van heer en slaaf. In ons voorlaatste artikel hebben wij reeds gesproken over de slaaf en daarbij gewezen op de definitie of begripsbepaling, die Aristoteles van den slaaf geeft, als: een bezield, van zijn heer afgezonderd, werktuig tot praktische verrichtingen en nog wel 'n mensch, maar toch 'n mensch, die niet aan zichzelf, doch aan zijn heer hoort.

De slaaf het werktuig, het orgaan van zijn heer. In onderscheiding van diens handen en voeten, een van hem afgezonderd orgaan, maar toch zijn eigen orgaan of werktuig, zijn eigendom, zoodat hij er, als over een zaak, op de meest volstrekte wijze over kon beschikken.

Op de meest volstrekte wijze, want de heer had de bevoegdheid zijn slaaf naar believen te doen paren, van hun vrouw en kinderen te scheiden, ze te verkoopen, uit te leenen, te tuchtigen, te doodden. Deze slaaf, die men in heel de voor- en buiten-christelijke wereld altijd en overal aantreft, ontrak ook in Israël niet en al was zij daar ook, door de wetgeving, zeer verzacht, doch behoorde b.v. het recht van lichamelijke tuchting, — blijkens Jezus' woord uit de gelijkenis van „den waaksamen dienstknecht” (Lukas 12:35-48) omtrent slaaf, die met vele slagen, en slaaf, die met weinige slagen geslagen worden, — zelfs in de tweede periode van Israels volksbestaan, nog tot de bevoegdheden van de heeren.

Het waren deze bezielde of levende werktuigen, wier krachten in de oude wereld, — en nog in de buiten-christelijke wereld, — werden gebruikt tot verrichting van materiële arbeid bij landbouw en veeteelt, nijverheid en handel.

De verhouding tusschen heer en knecht was daarbij alsoo enerzijds die van despotisch gezag en anderzijds die van slaafsch onderdanigheid.

Allereerst nu heeft, zooals wij reeds boven opmerkten, de meerdere waardeering van den arbeid, van den materiële arbeid in het algemeen en van het handwerk of het ambacht in het bijzonder, wijziging gebracht in deze verhouding van heer en knecht.

Ook dit is een vrucht van de christelijke beschaving.

De *Banousia* is in de Christenheid, wier heilige oorkonden verhalen, dat de stadgenooten van hem, dien zij vereert als haar Heere en God, — eens, in verwondering over zijn machtige woorden en daden, elkander vroegen: „Is deze niet de timmerman, de zoon van Maria?” (Markus 6:31) — niet langer in minachting; de man met het schootsvel, wiens hand met schaaft en beitel het hout bewerkt, of wiens krachtige arm met den voorhamer het ijzer smeedt; de man aan den ploeg en de man aan den bakroeg — liggen niet meer onder het vooroordeel van menschen te zijn van een lage en oneedele gezindheid.

Maar in de tweede plaats is deze wijziging in de verhouding van heer en knecht tot stand gekomen, doordat in de Christenheid, dank zij de doorwerking der christelijke beginselen, een einde is gemaakt aan de slaafnij, en de verhouding tusschen heer en knecht thans uitsluitend de vrije dienstbetrekking is geworden.

Komt deze betrekking tot stand door een contract, — van het Latijnsche *con* en *trahere*, „samen” en „trekken”, — een samentrekking alsoo van twee willen; een op wederzijdsche toestemming berustende en alzoo vrijwillige verbintenis tot wederzijdsche verplichtingen, — dit contract is een *huurcontract*.

Een contract, waarbij de knecht zich verbindt het gebruik van zijn arbeidskracht voor een tijd, tot een bepaald doel, ten dienste te stellen van zijn heer, en de heer zich verbindt dit op een bepaalde wijze te vergelden aan zijn knecht. En wijl deze vergelding het karakter draagt van loon of geld, waardoor men gedurende een bepaalden tijd diensten geniet of bewijst, is dit *huurcontract* nader een *looncontract*.

Dan, al ontstaat de vrije dienstbetrekking en daarmee de verhouding tusschen heer en knecht door een huurcontract, dit huurcontract is toch specifiek onderscheiden van alle andere huurcontracten.

Gaat het toch bij alle andere over redelooze dingen, b.v. een huis, een boek, een paard, hier gaat het over de, van een redelijk wezen, van een mensch niet af te scheiden arbeidskracht.

En dit nu geeft aan de verhouding van heer en knecht een eigenaardig karakter.

Deze verhouding zelf dan wordt bepaald en ligt geheel binnen de grens van het contract.

Het gezag van den heer en de onderdanigheid van den knecht gelden slechts voor den duur en tot het doel van het contract, evenals daaruit volgen hun wederzijdsche rechten en plichten.

De heer heeft het recht om gezag te oefenen tegenover zijn knecht met betrekking tot het aanwenden van diens arbeidskracht op de wijze, die hij overeenkomstig acht met het doel waartoe hij hem in zijn dienst heeft genomen.

Door zijn inzicht en beleid heeft hij niet alleen stuur en leiding aan het arbeiden van zijn knecht te geven, dien arbeid te besturen, maar in den meest letterlijken zin heeft hij daarbij te regeren; zijn wil daarbij op te leggen aan zijn knecht.

Nu is het arbeidscontract wel een middel, waardoor de heer gezag over zijn knecht krijgt, een gezag waaronder deze zich vrijwillig stelt, doch daarmee heeft de knecht allerminst dit recht om gezag te oefenen geschonken aan zijn heer.

De heer heeft dit recht niet ontvangen van zijn knecht.

Hij dankt het ook niet aan zijn meerdere vaardigheid en kundigheid, waardoor hij krachten zijn meerder beleid en inzicht, in staat is stuur en leiding te geven. Dit toch zou hem hoogstens een *zedelijk* gezag verleen, maar nog geen gezag van rechtswege, want het laat zich denken, dat een knecht veel meer vaardigheid en kundigheid bezit in een vak, dan de heer dien hij daarin dient.

Ook dankt de heer dit recht om gezag te oefenen niet aan zijn meerder *best*. Want wel is het bezit van geld en goed, van werkplaats en werktuigen een middel om te kunnen laten arbeiden en zich daarbij te doen dienen, doch het bezit van geld en goed geven op zichzelf den mensch geen recht over een ander gezag te oefenen.

De eenige grond voor het gezag van den heer over zijn knecht, die uw denken bevredigt, is dan ook, dat God zelf met dit gezag den heer heeft bekleed.

Het is God, Die den heer over zijn knecht gesteld heeft.

In Zijn voorzienig bestel.

Door allerlei tusschenschakels, waar dat bestel in werkt, als: de wederzijdsche behoefte; het elkander ontmoeten; en eindelijk de wederzijdsche bewilliging.

Het is God Wien het beleeft den knecht door de hand zijns heeren te regeren.

Het is God, Die den man bekleedt met het gezag over zijn gezin, over zijn huis en daarom ook met het gezag over hen, die hem dienen in de plaats waar hij werkt, welke plaats niet anders is dan een uitbreiding, een verlengstuk van zijn huis.

Een gezag, dat hem dus in de plaats waar hij met die hem dienen werkt, evenzeer als in zijn huis, van rechtswege toekomt.

Een gezag, dat ten doel heeft om, zooals wij boven reeds uitdrukten, de individuele willen van hen, die hem dienen, te maken en te houden tot één wil, die zich richt op het doel van den arbeid.

Maar juist wijl het God is, Die door den heer de knechten regeert, heeft de heer in dat regeren dan ook zijn God te dienen.

Is het zijn plicht, door eigen kundigheid en vaardigheid in zijn beroep of bedrijf zijn zedelijk gezag tegenover zijn knechten te verhoogen.

Is het zijn plicht, zijn knechten het loon waarvoor zij hun arbeidskrachten hem verhuren, trouw en op den bepaalden tijd te voldoen. Verzuim van deze plichten is een van die „roepende zonden” welke Jacobus aan de lezers van zijn brief voorhoudt, wanneer hij schrijft: Ziet, het loon der werklieden, die uwe landen gemaaid hebben, welke van u verkort is roept; en het geschrei dergenen, die geooft hebben, is gekomen tot in de ooren van den Heere Sabaoth (h. 5:4).

Verder is het zijn plicht, wijl hij te doen heeft met de arbeidskracht van menschen, te zorgen ook voor de gezondheid en het leven, van die hem in zijn beroep of bedrijf met deze hun arbeidskracht dienen; teerbiedigen hun eenen Rustdag op de zes werkdagen en wanneer zij gedurende de zes werkdagen onder zijn gezag zijn, te handhaven onder hen de eischen der religie en der zedelijkheid.

Een heer mag evenmin toelaten, dat op de plaats waar zijn knechten werken, door hen Gods naam gelasterd of gevloekt wordt, als dat daar wordt gevochten en geslagen, onkuische woorden gesproken, geroofd en gestolen, gelogen en gelasterd wordt. En eindelijk is het plicht van den heer alle harde, met smaad en scheldwoorden verbonden behandeling zijner knechten na te laten, wetende dat ook zijn eigen Heere in de hemelen is, en dat er geen aanneming des persoons bij Hem is.

Een Heere en Rechter, voor wiens rechterstoel de heeren eens rekenschap zullen hebben af te leggen, ook van het regeren hunner knechten.

Beantwoorden aan deze plichten van den heer de rechten van zijn knechten, ook aan de rechten van de heeren hebben, bij de vrije dienstbetrekking, te beantwoorden de plichten der knechten.

De knecht heeft den plicht tot onderdanigheid aan het gezag van zijn heer met betrekking tot het aanwenden van zijn arbeidskracht. Een plicht, waartoe hij door God zelf verbonden is; wijl hij door allerlei tusschenschakels heen door God-zelf onder zijn heer gesteld is; wijl het Gode beleeft hem door de hand van zijn heer te regeren.

Daarom is het zijn plicht door eigen kundigheid en vaardigheid in beroep of bedrijf zich een *zedelijk* gezag te verwerven, dat de heer door hooger waardeering kan eeren. Maar ook, waar hij bemerkt, dat zijn heer hierin de mindere is, met dit gebrek aan bekwaamheid geduld te hebben; het voor anderen eer te bedekken dan te ontdekken; en te trachten met bescheidenheid het te verhelpen.

Zijn plicht, voor het bedongen loon, ook trouw en ijverig en onoverkort zijn arbeidskracht gedurende den arbeidstijd, of voor het stuk werk waartoe hij zich verbonden heeft, te geven.

Zijn plicht in alle dingen, die recht en billijk zijn, te onderwerpen zijn wil aan den wil van zijn heer, zoo wat het doel als de wijze van het arbeiden betreft.

Zijn plicht om de voorschriften van zijn heer, in betrekking tot maatregelen van gezondheid en veiligheid op de plaats waar gewerkt wordt, op te volgen; teerbiedigen den eigendom van zijn heer; diens goeden naam en eere naar zijn vermogen voor te staan en te bevorderen en hem in het handhaven van de eischen der religie en zedelijkheid behulpzaam te zijn.

Zijn plicht eindelijk, om zijn heer niet als een oogdienaar, maar in eenvoudigheid des harten; niet als een menschenbagger, maar als van harte doende den wil van God, te dienen; wetende, dat zoo wat goed een iegelijk gedaan zal hebben, hij dat van den Heere zal ontvangen.

Deze verhouding nu van heer en knecht met haar gezag enerzijds en haar onderdanigheid anderzijds, draagt bij het saamwerken ter voorziening in de stoffelijke behoeften der maatschappij en veelszins onderscheiden karakter.

Reeds de taal drukt dit met haar fijne schakeeringen uit.

De algemeene naam van heer verbijzondert zich tot heer, baas, meester, patroon, directeur, schipper, kapitein.

Die van knecht tot arbeider, knecht, werkmans, bediende, matroos.

De algemeene naam van loon verbijzondert zich tot loon, salaris, gage.

Maar het onderscheiden karakter ligt ook wezenlijk in de meerdere of mindere mate van verstandelijk overleg dat bij de arbeidskracht, die de knecht aan zijn heer voor het werk verleent, noodig is.

Hoe werktuigelijker de arbeid is, des te minder „geestelijk“ in den zin van „intellectueel“ zal het karakter der verhouding en dus van het gezag en de onderdanigheid, zijn.

En ook omgekeerd.

Denk slechts in dit opzicht aan een slaafpersoon en zijn rechts en aan den patroon van een groot handelskantoor en zijn boekhouder of zijn correspondent.

Dan, hoe ook verschillend op het stuk van intelligentie, altijd is het bij dit sociaal gezag een regeeren van God door den eenen mensch over den anderen en moet het wezen een onderdanig zijn van den eenen mensch aan den anderen, in gehoorzaamheid aan God, in de vrees van Christus.

„Gewe u toch aan Hem“.

Gewe u toch aan Hem, en heb vrede; daardoor zal u het goede overkomen.
Job. 22:21.

In het vermaan, dat we ons aan onzen God gewennen zullen, ligt een verwijt dat beschaamt. Het is of men tot een kind zeggen zou: „Gewe u toch aan uw moeder!“ Dat nu moge van een tweede moeder kunnen gezegd worden, of van een stiefvader of stiefmoeder, maar aan zijn eigen moeder, die ons ouder naar haar gedrag heeft, want men niet, maar die mint men met al de trouw en de liefde van het kindhart.

Wanneer kunt ge u alleen aan wat u vreemd was, of door vervreemding, vreemd is geworden. En daarom, als tot u de toeroeping komt, dat u uw ziel, dat u uw innerlijk wezen zich aan uw God zal gewennen, dan zegt dit dat u uw Vader die in de hemelen is, u een vreemde was geworden; dat die vervreemding u nu nog bij uw gemeenschap, bij uw verkeer, bij uw omgang met uw God in den weg staat; en dat ge daarom u te bejerven hebt, om u hoe eer hoe beter weer aan uw God te gewennen, opdat zoo deze hindernis voor u zelf wega.

Nu heeft dit zich gewennen aan den Heere onzen God natuurlijk niet dezelfde beteekenis, als dat we onder menschen spreken van zich aan iemand wennen.

Onder menschen is van dat zich wennen 't meest sprake, als ge voor het eerst in aanraking komt met iemand van eenigszins vreemde doen, sterk behept met eigenaardigheden en in den omgang weinig innemend. Ons wordt dan de eisch gesteld, dat we ons hierdoor niet laten afstooten; dat we door onschikkelijkheid aansluiting zullen zoeken, en ons voegen zullen naar zijn eenigszins vreemd karakter. Of ook, we spreken van ons wennen aan iemand, die 't zij door verschil in ontwikkeling verre boven ons staat, 't zij door heel ander levenslot een geheel anderen blik op 't leven heeft. Er is dan verschil in neiging en sympathieën, verschil in bezigheid van den geest en gekozen levensdoel. Hem interessent wat u geen belang inboezemt. En in het groote levensdrama speelt hij in een heel ander bedrijf dan lijd.

Bij al zulke ontmoetingen en aanrakingen nu bedoelt dat zich wennen aan iemand, dat we zelf wullen inbinden, dat we van onzen eugen aard de scherpe kanten zullen afvlijen, en dat we door plicht van liefde en draag van meeleven gedrongen, in zijn leven zullen ingaan, om hem te verstaan, te begrijpen, en hem alzo van lieverleide op te nemen in den kring onzer genegenheid.

Maar bij den Heere onzen God is dit van zelf heel anders.

Bij Hem hebben we met onzen God en onzen Schepper, met onzen Heere en onzen Koning, met onzen Vader in de hemelen te doen. Hier is al wat ons vreemd in Hem is, onze schuld, onze zonde, blijkt en tekenen dat wij verkeerd staan, valsachtig zijn in onze gewaarwordingen en gevoelen, en dolen in de overlegging van ons hart.

Waren we gelijk we zijn moeten, er zou van vervreemding geen sprake kunnen zijn, dus ook niet van een ons weer aan onzen God gewennen. Gewe u toch aan Hem! Is een oordeel dat over ons gaat, een aanklacht tegen ons zielebestaan, en tegelijk een heilig vermaan, om weer kind in de gemeenschap met onzen Vader te worden.

Wat nu is in onze dagen het ongeloof? Uit wat oorzaak begint zelfs in geloovige kringen bij meer dan één het stille, rustige vertrouwen in wat God ons geopenbaard heeft, te wankelen?

Men spreekt dan eerst van ondoorgroendelijke geheimnissen; dan van raadselen waarop ons denken stuit; komt er allengs toe, om te twijfelen of het ons geopenbaard wel juist is, en eindigt tenslotte met driestweg de levensopvatting van ons menschelijk denken als de eenigzame tegen Schrift en ervaring over te stellen.

En waarop komt dit nu anders neer, dan dat men zich vreemd tegenover God en zijn Woord gevoelt, weigert zich aan Hem en zijn doen en zijn Woord te gewennen, en integendeel wil, dat onze God zich veranderen zal en blijken zal te zijn conform ons denken.

Gewent ge u aan Hem, dan moet gij zo lang zelf veranderen en hervormen, tot ge past bij uw God; en wat de twijfel en het ongeloof wil, is, dat onze belijdenis omtrent God zich zo lang wijzigen zal, tot er een God uit wordt die past bij ons.

Nu was die strijd daarom niet zoo fel en scherp, omdat de levensopvatting der Schrift, althans in haar hoofdlijnen, ook in de wetenschap gold, gold in de publieke opinie, en daardoor gold in de opvoeding en in de betere gesprekken. Het was bijna alleen in de kringen

der spotters en der goddeloozen, dat het ongeloof brutaalweg uitkwam.

Wie geloofde werd alsoo in die betere dagen gedragen door den algemeenen levensstroom, en zijn hart werd niet tot verzet geprikkeld. Ook onder de jongeren niet.

Maar thans is dit alles anders geworden. Alle grondbegrippen omtrent God, de Schepping, den val, het werk der Verzoening, het leven na den dood en het laatste oordeel, eens aller gemeengoed, zijn door de Wetenschap losgelaten, in de publieke opinie aan het wankelen geraakt, uit de opvoeding gebannen, en zelfs uit de gesprekken der ernstiger lieden weggegleeden.

En dat niet alleen, maar er is allengs een geheel ander stel grondbegrippen voor in de plaats gesteld. Een heel andere belijdenis is opgekomen, een geheel andere catechismus heeft ingang gevonden. Breed vertakt staat de levensopvatting van het ongeloof thans in de publieke opinie tegen de Christelijke belijdenis over.

Bij de vervreemding van onzen God die uit onze zonde kwam, is daardoor thans een tweede vervreemding gekomen, welke ons verlost naar een levensopvatting, die in opzichten strijd is met het bestel, het doen en de wijsheid Gods, gelijk ons die in Zijn Woord geopenbaard zijn.

Daardoor is voor velen alles, ja alles in hun God hun vreemd geworden. Ze voelen zich bij God en in Zijn Woord in geen enkel opzicht meer thuis. Het kind herkent zijn Vader niet meer.

En juist daarom heeft de toeroeping: Gewe u toch aan Hem! thans zoo hoog ernstige, zoo dubbele beteekenis verkregen.

Gewe u toch aan Hem! wil thans zeggen: Maak den band, die u aan de wijsheid der wereld bindt, los, en ga weer in met heel uw zinnen en uw peizien in het bestel en in de hoogheilige gedachten van uw God.

Versta dit nu niet wijzeiger, maar neem het praktisch voor het leven, vooral bij het mystere des lijdens, waarop ook Elia's het over Job toepaste; ook al deed hij 't zelf verkeerd.

Het lijden in de benauwing deser wereld zou geen mysterie voor ons zijn, indicatie steeds met zuivere weegschaal, aan een ieder 't leed op aarde werd toegewogen, naardat hij tegenover God of menschen misdaan had. Er zou dan niet anders in het lijden openbaar worden dan de straf der gerechtigheid, naar strikt recht toegemeten, en voor 't overige zou leders levenslot gelijk zijn.

En nu ligt in deze gedachte zeer zeker dit onveranderlijk ware, dat er een eeuwige vergelding zijn zal, en dat deze vergelding gaan zal naardat ieder gedaan heeft, 't zij goed 't zij kwaad.

Maar de feil, de fout is, dat men met deze straf en deze vergelding der eeuwige gerechtigheid het mysterie des lijdens hier op aarde verward. Dat lijden alsoo individueel opvat, en toetst aan leders persoonlijk levensbestaan en levensgedrag, en nu stuit op het harde feit, dat gedurende een goddeloos ons ergert, wien het wel gaat, en sterker haast nog, dat het onze ziel smart als we een vroom kind Gods, een eidel karakter, een trouwen dienaar in Christus, die naar we zeggen zouden, niets misdeed, in de golven van het leed zien verzwolgen.

Dat nu menschen zoo doen, verstaan we nog. Als een tyrann die goddeloos eert en de vrome kinderen Gods kwelt, vinden we dat wel vreemd, omdat 't toch altoos God is die het toelaat; maar hierin kan men nog berusten. Doch dat God zelf zoo doet bij ziekte, in 't levenslot, en door den wreeden dood, dat is en blijft op dit standpunt een steen des aanstoots, waarover men niet heen kan, en dat vermoorde reeds zoo menig wetteloos geloof.

Welnu, van waar komt dit nu anders, dan dat Gods gedachten zoo heel anders zijn dan onze gedachten, en dat wij, in plaats van ons aan zijn bestel te gewennen, hardnekkig onze opvatting van 't lijden tegenover Hem handhaven?

Voor God ligt de individuele toerekening in het laatste oordeel, niet in de straf van den aardschen rechter en veel min nog in het lijden dat hij over ons hegereit.

Naar luid der Schrift is de zonde niet een kwaad dat aan enkele individuen kleef, maar een gif, dat heel ons geslacht heeft aangestekt. De schepping van den mensch was evenmin individueel, maar schiel een geslacht, heel de menscheid, alle eeuwen door en onder alle naties één geheel vormend. Niet een groot aantal menschen, die eerst daarna door wetten als anderszins tot een geheel gerekend werden, maar ons menscheit geslacht; waaruit de enkelen voortkomen, en waartoe ze behooren als de twijgen en de bladeren tot den boom.

Om nu dat geslacht der menschen dat hij schep, te redden, bracht God tegen dat gif der zonde in onze menschenwereld het lijden. Voor Hem is dat lijden een beker van heilig medelijden, dat hij niet aan den enkelen persoon, maar aan ons geslacht toedient, om de werking van het gif der zonde te stuiten. En nu kiest hij zelf de priesters en priesteressen uit, die van Zijnentwege geroepen zijn, om dat Sacrament des lijdens aan de wereld te bedienen.

Kooi hij daartoe nu enkel de goddeloozen, zoo zouden dezen zich tegen het lijden verdedigen, en de vromen zouden zich verhoovaardigen op hun sparring. Het medicijn zou geen nut doen. Het zou geestelijk doen versterken. Schade voor winste krenge.

Neen, hij roept, om dat lijden te dragen, allereerst de besten, de vroomsten, de edelsten op. Zijn profeten en zijn martelaren. Juist daardoor gaat de heilige werking van het medicijn uit, en het doet datgene waartoe hij 't besteld heeft.

Het Kruis brengt hier de verklaring. Alzo liet heeft God de wereld gehad, dat hij haar zijn eengeboren Zoon gaf. Persoonlijk staat Jezus geheel buiten de zonde. Hij is niet alleen de vroomste, de edelste, de beste onder alle kinderen der menschen, maar de Zoon des menschen, en op hem komt het wee des lijdens neer, gelijk nooit eenig mensch het dragen heeft. En nooit is van eenig lijden onder de kinderen der menschen een werking tot redding uitgegaan gelijk van zijn Kruis.

En daarom, in dat Kruis ligt hier de gedachte Gods, ligt het bestel Gods, en de wijsheid Gods.

Al wie nu zijn eigen leed en 't lijden der wereld verstaan wil, moet aan dit bestel, aan deze gedachte en aan deze wijsheid Gods zich gewennen.

En wie dat doet, die heeft zijn hemelsche vertroosting, ja, die kan danken dat de beker des lijdens ook hem niet voorbij ging.

Hij voelt zich priester, om achter den eenigen Hoogepriester aan gaande, in den naam des Heeren het sacrament des lijdens te bedienen.

Amsterdam, 24 Nov. 1905.

Het recht der vrijzinnigen.

In de rede, die Prof. Eerdmans te 's-Gravenhage hield om het goed recht der vrijzinnigen op een predikantsplaats te bepleiten, wees hij op tweeërlei. Vooreerst, dat het onbillijk is een deel van de gemeente stelsmatig te berooven van de gelegenheid om aan haar godsdienstige behoefte te voldoen. En ten tweede, dat de modernen op tal van plaatsen, waar zij de meerderheid in handen hebben, zooals Nijmegen, Zaandam enz. toch ook orthodoxe predikanten beroepen hebben, daarmede een beschamend voorbeeld van ware vrijzinnigheid aan de orthodoxen gevende.

Terecht wijst Da. Eriaga in de *Reformatie Kerk* op twee zwakke plaatsen in dit schijnbaar gepanteerde betoog. De liberaliteit der modernen, die in sommige kerken wel een of twee orthodoxe predikanten dulden willen, heeft een zeer bedenkelijk bijmaakje, wanneer men weet, dat achteruitgang in de kerkelijke collecte hier vaak den doorslag gaf. En ten tweede kan de moderne, die de kerk beschouwt als een allegaartje, waarin alle richtingen naast elkaar behooren op te treden, hier metterdaad liberaler zijn dan de orthodoxe, die in de moderne predikanten verleidens der schare ziet, die in de schaapskooi van Christus niet geduld mogen worden.

Het kerkbegrip maakt hier scheiding. Wie vasthoudt aan een belijdende kerk, kan geen bestrijders van Gods Woord en de belijdenis in de kerk dulden. Van een recht, dat de modernen zouden hebben om in een Christelijke kerk door ouderlingen en predikanten vertegenwoordigd te worden, kan op christelijk standpunt geen sprake zijn.

Maar hoezeer we dit alles Ds. Eriaga toestemmen, en hem danken, dat hij zoo juist en waardig dit pleit heeft gevoerd, toch schuilt de fout hierin, dat de modernen als lid der kerk worden erkend, terwijl men hun belet een predikant naar hun keuze te gaan hooren.

Daarin ligt een krenking van het rechtsbesef, die nog stuitender wordt, wanneer men bedenkt, dat door de kerkelijke belasting de modernen gedwongen worden de traktementen der orthodoxe predikanten mee te helpen betalen, zonder dat met hun wenschen gerekend wordt.

Uitweg uit dit kerkelijk moeras ligt alleen in een *modus vivendi*, waarbij elk der groepen zich zelfstandig organiseert en haar eigen predikanten kiest.

Van een orthodoxe kerkeraad wordt dan niet langer geëischt, wat hij om der conscientie wil niet doen kan of mag, en aan de onbillijkheid, dat een deel der gemeente wel meebetaalt voor het traktement, maar geen invloed heeft op de predikantskeuze, wordt dan van zelf een einde gemaakt.

Een aanmerkelijk tekort.

Onze Zendingsdeputaten staan opnieuw voor een aanzienlijk tekort.

De gewone inkomsten uit collecten en anderszins zijn reeds niet voldoende om de gewone uitgaven te dekken.

Daarbij komt, dat Zendingsdeputaten dit jaar voor buitengewone uitgaven staan. De uitdrijving van den Directeur van de Keuchenius-school eischt een f 4000. De vervanging van Ds. Bakker door Ds. K. van Dijk maakt, dat de generale kas nog een f 4000 heeft te betalen. Terwijl eindelijk de ramp op Soemba eveneens een f 4000 vraagt om gebouwen enz. te herstellen. Natuurlijk zijn dit uitgaven, die slechts eens terugkeeren. De reorganisatie van de Keuchenius-school, die f 8000 vraagt, is hiermede afgelopen. En een ramp als op Soemba voorviel, kwam in de annalen onzer zending nog niet voor. De extra post van f 12000 op de begroting is dus metterdaad een buitengewone uitgave, die buitengewone offervaardigheid noodig maakt.

Deputaten hebben daarom gebruik gemaakt van de bevoegdheid door de Synode van Utrecht hun verleend, en een extra-collecte uitgeschreven die door alle Kerken liefst vóór Kerstmis moet gehouden worden.

Ongetwijfeld wordt hiermede een zware last gelegd op onze Kerken, die toch met extra-collecten reeds overbelast zijn. Maar de liefde voor de Zending zal ook die offers gewillig doen dragen. Zendingsdeputaten deden nog nooit te vergeefs een beroep op de offervaardigheid onzer Kerken. En ook ditmaal zal de f 12000 er wel komen vóór Kerstmis, wanneer niet een Kerkeraad zich aan deze cersschuld onttrekt.

Caveant consules.

De moderne richting geeft in den laatste tijd teekenen van een vernieuwde actie om het verloren terrein op kerkelijk gebied te herwinnen.

Kampen, waar jarenlang de orthodoxie onbetwist de macht in handen had, werd bij verrassing genomen. In alle stilte werden de maatregelen beraamd, die aan de modernen de victorie zouden bezorgen. Jan Rap en zijn maat, die anders om kerk noch godsdienst geeft, werden ter stembus opgezweept. En het gevolg was, dat bij de verkiezing van de gemachtigden in het kiescollege de kandidaten der modernen niet vlag en wimpel er doorkwamen. Indien een volgend jaar de orthodoxen niet beter oppassen, is het kiescollege om en valt dit bolwerk der orthodoxie den modernen in handen.

Ook op Enkhuizen was de aanslag gemunt. De modernen sloten daar met de Evangelischen een verbond. Het voorbeeld van Kampen had moed gegeven. Het propagandabiljetten, als gold het een politieke verkiezing, werd druk gewerkt. Het

schied der „vrije vroomheid“ werd opgeheven. En al gelukte hier de aanslag niet, toch toonde het kleine stemmencijfer, waarmede de meerderheid door de orthodoxe kandidaten behaald werd — het scheelde slechts 10 stemmen — hoe groot het gevaar was geweest.

En evenzo is er thans actie in 's-Gravenhage. De Vereniging van Vrijzinnige Hervormden heeft verzocht, dat er in de vacature van Dr. Van Nes een modern predikant mocht beroepen worden en daartoe een zestal predikanten aan het kiescollege aangeboden, wier namen dan ook op het grostal zijn geplaatst. Bovendien is Prof. Eerdmans, de woordvoerder der moderne richting, persoonlijk in Den Haag opgetreden om daar de „rechten der vrijzinnigen“ te bepleiten en der „Haagsche orthodoxie“ hare „plichten“ voor te houden; welke plichten dan daarin bestaan zouden, dat een modern predikant in Den Haag moest beroepen worden.

Of deze hernieuwde actie, gelijk men in *De Hervorming* schrijft, te danken is aan de overwinning door de vrijzinnigen bij de politieke stembus op ons Christelijk Ministerie behaald, laten we in het midden. Voor de orthodoxen in de Hervormde kerk, die „uit liefde voor de Vaderlandsche Kerk“ het Ministerie-Kuyper lieten vallen, kan een dergelijke uitlating dienst doen als waarschuwing. De „Vaderlandsche Kerk“ heeft van het zich weer machtig voelend liberalisme niets dan ellende te wachten. En al mag het oorspronkelijk verband niet zoo duidelijk zijn, als *De Hervorming* meent, toch valt het niet te ontkennen, dat de politieke nederlaag van dezen zomer ook op kerkelijk gebied zijn invloed zal doen gevoelen.

Onze orthodoxe broeders zullen daarom wel doen met op hun *qui vive* te zijn. Het overwicht, dat ze thans in de meeste steden hebben, berust niet op hun eigen getalsterkte, maar op de onverschilligheid der groote massa. En zoodra die massa wordt opgehitst onder allerlei schooneklende leuzen van recht en billijkheid, zal nog menige verrassing als te Kampen worden beleefd. Men heeft het modernisme in zijn kracht onderschat. Al mag de raming der *Hervorming*, dat de modernen over 1/4 of 1/3 der leden van de Hervormde kerk beschikken, te groot zijn, stellig kunnen ze op menige plaats de macht in handen krijgen, wanneer de ongelooft en aan alle liefde voor de kerk gespende massa zich voor een oogenblik aan hunne zijde schaart, niet uit liefde voor de „vrije vroomheid“, maar uit haat tegen de „lijnen“.

Zendingsconferentie.

De jongste Zendingsconferentie 27 October te Amsterdam in Bellevue gehouden, deed opnieuw in het licht treden, hoe scherp ook op Zendinggebied de beguinen tegenover elkander staan.

Prof. Kruijff, de emeritus hoogleraar in Groningen, verdedigde op utiliteitsgronden, dat in ons land aan de genootschappelijke boven de kerkelijke zending de voorkeur moet worden gegeven, al erkende hij dat de „ordening“ der zendingsdienaren van de kerk behoort te gaan. In een drietal stellingen vatte hij zijn gevoelen aldus saam:

I. Aangezien in de Schriften des N. Verbonds geene Zendingsmethode wordt voorgeschreven, kan niet worden uitgemakt of de „Kerkelijke“ boven de „Genootschappelijke“ Zending de voorkeur verdient.

II. Dewijl hier te lande, na het ontstaan der nieuwere Zending, de „Genootschappelijke“ Zending op den voorgrond kwam, achten wij het, om verschillende redenen, niet geradzaam, haar door de „Kerkelijke“ te verdragen.

III. Dit neemt echter niet weg de noodzakelijkheid, dat de verschillende Kerken de hand blijven reiken aan den arbeid, door de Zendingvereinigingen verricht, terwijl het wenschelijk zou zijn dat de Kerkeraden van gemeenten, in welke mindere eene uitzendende Vereniging haar zetel heeft, door de Synoden der Kerken gemachtigd worden de uitgaande Evangelieboeken te ordeelen.

Bij wijze van antithese had Ds. A. H. Rooze van Rotterdam daartegenover de kerkelijke zending verdedigd. Zijn stellingen luiden:

I. Aangezien in de eerste tijden van het Christelijk gemeentelven geen onderscheiding van kerk en Genootschap voorkomt, kan er in de Schriften des N. Verbonds uit den aard der zaak geen verschil tusschen Kerkelijke en Genootschappelijke Zending gevonden worden — doch de wijze, waarop de opening van het gemeentelven beschreven wordt, pleit voor de opvatting, dat het Zendingwerk behoort gedaan te worden door de kerk.

II. Wanneer, zij het ook na een tijdperk van Genootschappelijke Zending, de leden der kerk tot het beest komen, dat de uitoefening van het Zendingwerk behoort tot de roeping der kerk, zijn zij gehouden die roeping te volgen.

Het is dan de eere van de geloovige leden der kerk, dat zij, zo lang de kerk haar roeping verzuimd te volgen, als Verenigingen het werk der kerk hebben gedaan.

III. Als het Genootschap zendt, moet het Genootschap ordenen, en als de kerk zendt, moet de kerk ordenen. Wie zendt moet ordeelen. De kerk kan niet ordenen voor de Vereniging.

Het zwakke punt schuilt hier natuurlijk in de eerste stelling. Het kostte Dr. L. H. Wagenaar in Middelburg dan ook niet veel moeite uit de Schrift aan te toonen, dat de zending volgens het bevel van Christus en den eersten zendingsarbeid der gemeente te Antiochie wel degelijk van de kerk behoort uit te gaan, en niet van een genootschap.

Naar het getuigenis van hen, die de conferentie bijwoonden, was de algemeene indruk, dat Dr. Wagenaar met zijn Schriftbewijs het sterkst stond. Het verblijdt ons, dat ook van Gerefor-

meerde zijde aan deze conferentie wordt deelgenomen, om in dezen brederen kring voor onze beginselen te getuigen.

Allerwegen zal ook in de Hervormde kerk wel de overtuiging veldwinnen, dat niet aan particuliere genootschappen, maar aan de kerk het bevel van Christus gegeven is: Predik het Evangelie aan alle creaturen.

Waardeerend oordeel.

Het is niet mogelijk de welwillende beoordeelingen, die in vakbladen zoowel binnen- als buitenslands van de dissertatie der kweekelingen van de Vrije Universiteit gegeven worden, hier steeds over te nemen. Gerust mag getuigd worden, dat elke Universiteit er trotsch op zou wezen, dat de eersteling arbeid harer doctoren een zoo gunstig oordeel vond. Over gebrek aan waardeering heeft de Vrije Universiteit in dat opzicht nooit te klagen gehad.

Als bewijs geven we ditmaal de recensie, die Ds. P. van Wijk Jr., in het Tijdschrift *De Rynsche Zending*, 1905 No. 3 gaf van de dissertatie van Dr. B. J. Esser, handelende over *Zending en Polygamie*.

Na eerst zijn verontschuldiging te hebben aangeboden dat de recensie zich zo lang wachten liet, gaat Ds. van Wijk aldus voort:

Trouwens, het is geen vlogschrift, dat voor een korten tijd de belangstelling trekt van het lezend publiek, en dan weer vergeten wordt; integendeel, het is een boek, dat blijvende waarde heeft, maar voor een beperkten kring van lezers, voor hen namelijk, die liefde voor de Zending hebben, en die de groote vragen, welke in de praktijk der Zending zich voordoen, overdenken en besuideren. Voor hen is in dit werk een schat van materiaal verzameld, dat met dankbaarheid gebruikt zal worden door ieder, die over het vraagstuk der polygamie zich een oordeel zal willen vormen.

Vervolgens wordt een breed overzicht van inhoud en strekking van dit proefschrift gegeven, waarbij vooral geroemd wordt de volledigheid der literatuuropgave:

Heeft het onderzoek naar dit alles den schrijver veel arbeid gekost, een berg van lectuur heeft hij moeten doorworstelen, waar hij tot de nieuwere Zending, inzonderheid van de 19de en 20ste eeuw, kwam. Hoe dikwijls is het vraagstuk van de polygamie niet besproken op groote en kleine Conferenties, in menigte van tijdschriften, in de berichten en beschouwingen van zendelingen, die in de praktijk van hun werk ernaar in aanraking kwamen! Het komt mij voor, dat weinig belangrijks aan de opmerkingen van den schrijver ontgaan is, en dat alles wat nadenken en ervaring op de verschillende zendingsvelden geleerd hebben, door hem is verzameld geworden.

Terwijl de recensent ten slotte zijn oordeel aldus samenvat:

Het is niet mogelijk weer te geven alles wat de geleerde schrijver ons aanbiedt. Hij heeft uit systematische werken (dogmatiek, ethiek, zendingstheorie e. a.), verslagen en instructies van zendingsconferenties en -corporaties, uit mededeelingen van zendelingen e. a. een schat van wetenswaardige bijzonderheden medegedeeld, met verbasende belezenheid, groote nauwkeurigheid en volkomen onpartijdigheid.

Tot discussie geeft het boek ook weinig aanleiding. Dr. Esser merkt op dat er drieërlei standpunt tegenover de polygamie kan worden ingenomen; hij noemt ze de *annulatie methode*, die van de *nietigheid* van het polygamisch huwelijk uitgaat; de *legitimiteitsmethode*, die zijne *wettigheid* aanneemt, en de *catholiciënsmethode*, volgens welke de polygamisten als *aanhangers* moeten worden aangenomen, maar niet gedoopt mogen worden. Hij kiest geen partij, en als hij aan het einde, als conclusie, zijne meening weergeeft over den stand van het vraagstuk, dan lezen wij, op iets meer dan één bladzijde, vijfmaal: *het schijnt* (blz. 172 en 173 noot).

Eene aanwijzing hoe zwoelig en ingewikkeld het probleem is.

Ik voor mij heb den indruk, die ook door het lezen van Dr. Esser's boek versterkt is, dat, waar het Woord Gods geene zekere aanwijzing geeft hoe gehandeld moet worden, de leidingen van den Geest Gods hoe langer zoo meer der kerk zullen leeren dat Matth. 19:3—9 ook hier van toepassing is, en dat het beguise van het oude kerkrecht, door Dr. Esser genoemd (blz. 13), blijft gelden: *In baptismo dimittitur peccata, non solvuntur conjugia*. (Door den H. Doop worden de zonden vergeven, niet de huwelijken onthouden).

Het vraagstuk blijft aan de orde voor de zendingsgemeente. Het is eene eere voor de Vrije Universiteit, dat haar leerling eene bijdrage heeft gegeven, die de bestudering ervan gemakkelijker en vruchtbaarder maken kan.

Dit oordeel van een op Zendinggebied zoo hoogstaande autoriteit als Ds. van Wijk is en voor Dr. Esser en voor de Vrije Universiteit een eere.

Getuigens.

Prof. Honig van Kampen zendt ons het volgende schrijven, dat we gaarne hier een plaats verleen:

Grachtte Ridactie,
Waar gij in Uw artikel „Geen nabootsing“ ook mijn naam noemt, daar zou misschien uit mijn stilzwijgen kunnen worden afgeleid, dat ik over de feestvreugde van het Studentencorps aan de Vrije Universiteit anders oordeelde dan gij. Daarom wil ik, al is het overigens niet stipt noodig, bij dezen gaarne in 't publiek verklaren, dat ik hetgeen door U over dit feest is gezegd, van het begin tot het einde onderschrijf. Het zou dan ook grootelijks onrecht zijn niet het, mede door U gewaakte, verslag af te leiden, dat op onbetamelijke wijze uiting was gegeven aan de vreugde, die ons aller hart vervulde.

Met de meeste hoogachting heb ik de eer te zijn
Uw die, dr. en vr.
A. G. Honig.

Kampen, 22 Nov. 1905.

Voor dit
Honig dank.
De quaestie
afgedaan besch

Deciden we o
Truth onder re
zijn hartelijke
sluiten der Uu
blijkt Prof. Ten
de leerschoolen
Het volgend
Amerikan, ont
dit toonen:

De synode der
een zeer belangr
ook onder ons a
groote blijdschap
met de verklaring
puncten der leer
de erenwre recht
wedergeboorte e
als grond voor d
ervaringen is he
reden van dankb
synode van Utre
Dit besluit he
lijk wel geen bin
dit besluit nam
van onze kerk, t
teekenis. Indien
vereenigen, kun
puncten thans a
besluit geen en
zouden willen st
harte, dat allen
spraak kunnen v
uitspraak over
haar geheel. W
uitdrukking ben
andere niet, dat
voren. Men mag
het verband van
eigen meening t
drukking letterl
die uit het geb
De synode de be
klaring niet een
schillen te doen
ring te geven o
ter geruststelling
rijdigheid in het
stukken te voor
dus niet dat et
deze punten in v
schreven worden
deze punten nog
ons voorgenomen
artikelen deze lo
esgetuigen, h
behaalden, doch
Nederlands komt
plan vooreerst n
onder ons zich
mochten kunnen
Wat ons aang
schrijven ons ha
aluit der synode
eene verklaard
hadden, dat so
voorstonden, ma
komen tegen de
die niet weigne
onster ons in op
loeren en verded
vooral uit in de
1. De supralap
Reformatie der
allerlei ketterijen
2. De eeuwige
dan de eeuwige
Raad des vredes.
3. De wederge
dat zij door de
los van het Woo
5. De onderst
voor den kinderd
Zien wij nu een
regt. Aangaande
nietstraffen volg
kerstak der ntw
stelling."

"Het is dienav
ralaparisatie zie
ken in Nederland
Aangaande pu
drukking eeuwige
gevat worden in
stelling van Ch
voorts de zaak
digmaking) aang
gelooven en belij
vredes van een
volk gesteld heb
geuimen". En v
gij rechtvaardig
lijdens voorkom
Aangaande pu
wederbarende w
in dien zin mag
diking des Woo
scheiden ronden
Evangelie een l
iegeleijk die gelo
de wederbarende
diking des Evan
Aangaande pu
chter minder in
de kinderzie over
van hun onder
grons van den
Gods". En aan
nusschen meet
elk uitverkoren
wedergebooren
Schrift noch op
wijzen is, dewij
zijn vrijmacht o
of na den doop".

Tot onze gro
al deze verklari
wat de synode a
catechisatie over
hart. Doch zo
noodig te zijn, e
vestigen, kunne
rusten.

Ook hetgeen
kunnen wij aan
eene (d. i. de sup
druk legt op de
heid en overnanc
op de almachtig
genade, en op
genade", dan h
geen enkel bev
sou het daarn
zijn. Als dat de
verklaren wij, d
als de beste. D
gelijk even ster
de synode de an
van den mensc
besluit in den t
sich in het we
persoonlijke tot
verbonden".

Als de synode
loofd is, som t
ralaparisatie ge
moelijken, aang
dit geschildpunt
kunnen wij ook
meer dan eens i
De Synode 22

Als de synode
loofd is, som t
ralaparisatie ge
moelijken, aang
dit geschildpunt
kunnen wij ook
meer dan eens i
De Synode 22

Als de synode
loofd is, som t
ralaparisatie ge
moelijken, aang
dit geschildpunt
kunnen wij ook
meer dan eens i
De